

O najpomembnejšem datumu v zgodovini Slovencev - 26. ali 27. april 1941 je dan ustanovitve Osvobodilne fronte slovenskega naroda - bi lahko (kot aktivist OF) pisal čustveno in slikovito ali uredniško in jubilejno.

Ker pa je izrazita znanstvena avtonomija in znanstveni pluralizem Anthroposa važen drobec v nadaljevanju pozitivnih tokov iz leta 1941, je zame zvestoba Anthroposu in OF tudi v tem, da pišem o petdesetletnici ustanovitve OF samo kot posameznik, da pri tem priznavam vso pravico drugačnih pogledov ter da se dotaknem tudi odnosa znanosti do OF. Moje kritične pripombe o tem odnosu ne bodo poučevanje slovenske znanosti in zrele inteligence - ki sta vedno iskreno pozitivno ocenjevali ustanovitev OF - ampak bodo spraševale o odnosu vse svetovne znanosti do takih velikih in izjemno intenzivnih procesov kot so nastanek in razvoj krščanstva, meščanske revolucije (nizozemska, angleška, ameriška, francoska) in še zlasti svetovna revolucija v 20. stoletju, v kateri je OF izrazil, kvaliteten delec. Ker so družbene in humanistične vede (v vsem svetu) v 20. stoletju postajale vse bolj faktografske in (skupaj s filozofijo) vse bolj v sebi razdrobljene v ozke discipline in medsebojno vse bolj ločene ter ozko specializirane, so bile vse manj sposobne a) za sintetično oceno b) večplastnosti omenjenih progresivnih procesov v zadnjih dveh tisočletjih in njihovih c) resničnih antropološko-zgodovinskih učinkov. Do sintetične ocene krščanstva in revolucij - pa tudi OF, NOB in slovenskega socializma - pa se (skoraj) evidentno ne moreta povzpeti faktografizem in ozka specializacija, ampak samo interdisciplinarna sinteza filozofske antropologije, sociologije, ekonomije, politologije, teorije mednarodnih odnosov in zgodovine idej-vrednot-duha. Te sinteze, o kateri sem v zadnjih štiridesetih letih večkrat razmišljal, seveda v teh nekaj vrsticah ne bomo mogli razviti, bo pa v ozadju nekaj misli o OF.

Osvobodilna fronta in (samo) iz nje izhajajoče *narodnoosvobodilno gibanje* je bilo v drugi svetovni vojni *najbolj učinkovit proces v vsej Evropi*, če upoštevamo: 1) dosledna *objektivna* antropološko-sociološka-politološka merila in učinke, 2) *objektivne* mednarodne komparacije in 3) kasnejše *objektivne* socialno-antropološke *učinke* NOB in iz nje izhajajočega *družbenega razvoja Slovenije do danes*.

Objektivna zgodovinska situacija, s katero se je OF soočila, je bila naslednja: Slovenci so bili leta 1941 najbolj ogroženi v vsej svoji 1400-letni zgodovini, ker jih je hotel popolnoma etnično (kot narod) uničiti najagresivnejši imperializem vseh časov

(germansko-nacistični), ki je bil dotlej neznana sila in sinteza: najprodnornejše armade vseh časov, skrajnega idejnega in propagandnega totalitarizma in nevidenega etničnega šovinizma, vrhunskega policijsko terorističnega aparata, gospodarskega makroplaniranja in nevidena sinteza prave in specialne vojne, vojne na frontah in v ozadju vseh nacifašističnih nasprotnikov (pete kolone). Ta vojno-politično najučinkovitejši imperializem vseh časov je resno mislil, da bo uničil samo tri narode (druge pa bo "samo" pokoril v "novi evropski in svetovni ureditvi"): Jude, Rome in Slovence. V planiranem etničnem uničenju Slovencev ni bila na prvem mestu fanatična šovinistična zagrizenost, ampak zelo dosledna logika germanskega imperializma. Zato je bila izpeljava tega genocida po eventualni vojni zmagi nacizma zelo verjetna (kot je bila precej možna tudi zmaga nacizma, če ne bi bilo "zamud" kot je bila vojna z Jugoslavijo in nepričakovane "norosti" naprednih Jugoslovanov, da se uprejo paktu z osjo): geografsko politično so bili samostojni Slovenci germanskemu imperializmu najbolj napoti, ker so bili prva ovira na njegovem pohodu do Jadranskega morja, na Balkan, v malo Azijo, Sredozemlje, Srednji Vzhod, do toplih morij, do Azije in Afrike. Zato so skrajno neznanstvene tiste "intelektualne" razlage, ki pravijo, da je bil slovenski narodnoosvobodilni boj import "azijskih modelov", in ki ne vidijo, da je bil ta najbolj izvirmi proces, ki je kdajkoli deloval na slovenskih tleh (tako enotnost, kot so jo vsi napredni Slovenci skovali v letu 1941, so primorski Slovenci gradili že dve desetletji prej, in misel in praksa oboroženega odpora fašizmu je tam zrasla tudi v nekomunističnih krogih).

Eden od najmanjših narodov Evrope in sveta se je sam, brez lastne države in brez tuje pomoči, znašel iz oči v oči z najmočnejšim, z zares gigantskim, z najpopolnejšim politično-vojaškim mehanizmom vseh časov, ki je temu narodu napovedal popolno etnično uničenje. Po *objektivnih* antropološko-socioloških merilih se je torej slovenski narod znašel v *najtežji možni socialni in nacionalni situaciji* (neposredna in velika možnost popolnega etničnega uničenja). Družbeno politično gibanje, ki je sposobno poiskati in izvesti *učinkovit* odgovor in *človeško vreden* odgovor na *najtežjo* situacijo, je po preverljivih svetovnih merilih *najučinkovitejše* gibanje: to je bila OF in osvobodilni boj Slovencev.

Da je bil ta boj človeško vreden, neposredno dokazuje dejstvo, da je bil aktiven del *najtežjega* svetovnega spopada v vsej svetovni zgodovini za svobodo vsega človeštva in proti nedvomno *največji* nevarnosti za vse človeštvo v 20. stoletju: proti nacizmu, fašizmu in japonskem totalitarizmu (o njegovi *trajni* in preverljivi človeški vrednosti pa nekaj dokazov kasneje).

Da pa ta boj ni bil samo človeško vreden, ampak tudi *vrhunsko učinkovit*, dokazuje objektivna primerjava z vsemi drugimi državami Evrope. Med tem ko je nacistični jekleni vihar in politični psihološki teror ali podredil ali večinoma kar pometel v nekaj dneh z petnajstimi evropskimi buržuaznimi državami, ki so bile vse številčno, ekonomsko in vojaško daleč močnejše od slovenskega naroda, je ta malceni goloroki narod, na čelu z OF, prisilil (podobno kot drugi jugoslovanski partizani) znotraj samega Reicha nemški Reich na umik v trenutku, ko je bil Reich na vrhuncu svoje moči, ko je pokoril že vso kontinentalno Evropo in hitro prodiral v ZSSR (prenehanje z izseljevanjem Slovencev, odstopanje od popolne vključitve delov Slovenije v tretji Reich).

Izvore skrajne koncentracije vseh naprednih potencialov slovenskega naroda v letu 1941 bo lahko dojela samo znanstvena sinteza, ki bo odkrila zveze: med dozorevanjem slovenske moderne nestranske demokracije v prejšnjih sto letih (tabori v 19. stoletju, gibanje za zedinjeno Slovenijo, kulturna in telesnovzgojna društva, delavski sindikati,

zadružništvo, poklicne organizacije) in zveze: med diferenciacijo v obeh slovenskih političnih taborih in nezadostnostjo slovenskega (malo) meščanstva v odločilnem letu 1918 in letu 1941 in pred grožnjami fašizma; med svetovno gospodarsko krizo in pavperizacijo slovenskih množic; med vse tesnejšo povezavo slovenske kulture ter naprednih političnih gibanj v stoletju, zlasti pa v desetletju pred 1941; vse tesnejše približevanje temeljnih filozofsko-antropoloških, socialnih in političnih pogledov vseh naprednih, levih skupin v Sloveniji, ki so se izrazili zlasti v desetletju pred letom 1941 v revijah Križ na gori, Beseda, Dejanje, Sodobnost, Sokol in druge; vojno obrambne priprave komunistov v Španiji in Sokolov v obrambnih taborih, neposredno približevanje vseh slovenskih naprednih struj že pred letom 1941 (v raznih oblikah zveze delovnega ljudstva, ljudske fronte, Društva prijateljev Sovjetske zveze in podobno).

Antropološko-socialna učinkovitost OF in NOB je dobila kontinuiteto v a) notranjih procesih v Sloveniji, ki so sledili iz ustanovitve OF in osvobodilnega boja in b) v tistih mednarodnih tokovih, ki se jih je slovenski narod udeleževal po letu 1941 zaradi mednarodne usmeritve porojene iz OF in NOB. To dvojje pa zopet lahko odkrije samo objektivna znanstvena sinteza in komparacija.

Ad a)

Niti eno politično gibanje v zgodovini Evrope ni v roku trideset let (1941-1970) uspešno izvršilo toliko *zaostalih* in *aktualnih* temeljnih *zgodovinskih* nalog, kot jih je slovenski narod obvladal na poti, ki jo je odprla OF in NOB: ustanovitev prve slovenske države po tisočletju podrejenosti, premik državne meje iz ljubljanske kotline na Sočo, pravica konsenza v jugoslovanski skupnosti, izvedba industrializacije, prvobitne akumulacije, urbanizacije, socialne države in modernizacije ob istočasni krepitvi demokratizacije in pluralizma (v letih 1950-1970), policentrični gospodarski razvoj, prvi resnejši prodor slovenskega industrijskega blaga na zahtevna svetovna tržišča in izoblikovanje prvega sloja modernih gospodarskih voditeljev, burni pluralistični razvoj umetnosti in znanosti po letu 1950. Res so hiter gospodarski razvoj doživele tudi nekatere druge manj razvite evropske dežele kot so Španija, Grčija in Turčija. Vendar so imele vse boljša objektivna izhodišča, niso pa obenem z gospodarskim razvojem razreševale druge temeljne zgodovinske, kulturne, nacionalne in mednarodne naloge kot jih je Slovenija; tega tudi ne bi bile sposobne izvršiti v enem velikem zamahu, saj niso nikoli imele gibanja kot sta bila OF in NOB, ki je koncentriralo vse napredne in kvalitetne sile nacije.

Ob teh uspehih ne bi niti malo zmanjševal občutnih deformacij, ki so se tudi pojavile v tokovih izhajajočih iz OF in NOB: birokratizem, monopol komunistične partije, kamelonsko malomeščanstvo, pojavi pretirane represije, gospodarska kriza.

Gre pa za znanstveno oceno teh pojavov. Od nje je zelo daleč tista stara gebelsovska etc. dogmatika, ki (na enako pritlehen, neznanstven način kot stalinizem, samo z obrnjenimi predznaki), trdi, da absolutno zlo utelešajo samo določene ideologije ("komunizem", "boljševizem") in da nasprotne ideologije svoje vemike (države, stranke, religije) spreminjajo v angelsko utelesitev dobrote. Omenjene občutne deformacije v slovenskem in jugoslovanskem družbenem razvoju po letu 1945 imajo isti antropološko-sociološki

izvor kot ogromna kopica podobnih deformacij v desetisočletni zgodovini človeštva (v vseh njenih različnih strankah, državah in religijah): *hierarhična, vertikalno slojevita (razredna) družba in nihajoča, v sebi slojevita in nasprotna človeška narava (bistvo)*.

Smešno je katerikoli družbi v zadnjih desetisočletih pripisovati, da so njen birokratizem, politični in gospodarski monopoli, hinavščina in nepotrebna nasilja izvirali (prvenstveno ali celo edino) iz sprejema ali "kapitalistične" ali "teistične" ali "komunistične ideologije", ampak je bila vedno glavni pogoj za te pojave družbena hierarhija (velika koncentracija oblasti in bogastva v raznih elitah).

Za neštete težke deformacije, ki so jih v človeštvu nosili npr. številni "krščanski" vladarji in elite, ni bilo najmanj krivo evangelsko krščanstvo, ampak hierarhična ureditev družbe in nestalna človeška narava. S tem nikakor ne pridigam nekakšen absolutni sociološki determinizem, ki bi kogarkoli osvobajal od osebne odgovornosti. Le-tej je vsaka humana idejnost lahko samo v pomoč, ne more pa je zamenjati in odstraniti. Humanistične in etične vrednote krščanskega evangelija so (enako kot marksizem, aristotelizem) tako zgodovinsko-izkustveno utemeljene v človeški naravi, da jih lahko tudi skeptiki, agnostiki in ateisti, socialisti in komunisti, sprejmejo (skupaj z človekovimi pravicami OZN) kot *skupne temelje evropske kulture* (potrebno pa je tudi nadalje razvijati višjo kvaliteto humanističnih ved in filozofije, saj brez tega ni moč razumeti sodobne zapletene socialne družbe). Možnost izvirnega krščanstva, da sodeluje v duhovnem usmerjanju sodobnega družbenega napredka (skupaj z OZN in marksizmom), sem navedel kot pozitiven dokaz, da razne oblike idejnosti pozitivno delujejo v družbi, vendar nikoli kot absoluten vzrok (isto velja za NOB) niti za pozitivne niti za negativne pojave.

Globokih socialnih, ekonomskih, slojevnih in duhovnih sprememb, ki jih je *izzvala OF-NOB in iz njiju izhajajoči povojni družbeni in gospodarski napredek Slovenije*, ne more nobeden uničiti, ker so utemeljene v razvojnih potrebah slovenskih ljudi. Potrebne pa so temeljite reforme. Ne glede, ali bodo le-te (bolj ali manj) uspešne, pa se slovenski narod ne bo nikoli več vrnil iz dosežene bistveno višje gospodarske in socialne ravni v letih 1941-1980 na raven pred letom 1941. Pozitivni učinki OF in NOB so bili *veliko večji* od deformacij.

Ad b)

Živo potrdilo učinkovitosti in vrednosti OF in NOB so bile tudi tiste *mednarodne struje* v sodobnem človeštvu, v katere se je slovenski narod vključil (skupaj z drugimi narodi Jugoslavije), ko je sprejel smer OF: svetovna antifašistična koalicija, ustanovitev in krepitev OZN, boj proti blokovski delitvi sveta in zaostrejanju vojne nevarnosti, boj proti stalinizmu, boj za trajni mir in koegzistenco ter sodelovanje različnih družbenih sistemov, nevrščeno gibanje, mednarodno delavsko gibanje.

Skupaj z osvobodilnimi gibanji drugih jugoslovanskih narodov so se Slovenci od leta 1941 do danes uspešno bojevali za rušenje največjih mednarodnih nevarnosti in ovir, za znosno življenje človeštva in za graditev trajnih temeljev za njegovo normalno sožitje.

Z bojem v prvih vrstah *svetovne antifašistične koalicije* smo prispevali, da je svetovna skrajna totalitaristična (meščanska) desnica doživela totalni poraz brez upanja vrnitve. S

tem se je temeljito spremenil odnos svetovnih sil v korist demokracije in človečnosti. Podoben rezultat je imela tudi *svetovna antikolonialna revolucija*, ki je dobila tudi pomoč gibanja za koegzistenco in neuvrščenost in ki je stotino držav Azije in Afrike napravila za subjekte. Skupaj s socialistično Jugoslavijo smo bili prvoborci *boja s stalinizmom*, ki se je uspešno končal v letu 1989 in 1990. V teh *treh svetovnih bitkah* so tako *temeljito razrušene pozicije skrajne meščanske in etatiistične desnice*, da so se odprle bistveno večje in realnejše perspektive demokracije, miru in človečnosti kot v 19. stoletju in v prvi polovici 20. stoletja (pota do bistveno večje realizacije teh vrednot bodo za vse človeštvo še dolga, tmova in ovinkasta).

Obenem z rušenjem omenjenih največjih totalitarizmov smo sodelovali z najnaprednejšimi silami človeštva v graditvi mednarodnih demokratičnih temeljev: OZN, svetovno gibanje za koegzistenco in neuvrščenost, sistem evropske varnosti in sodelovanja, odprte meje, sodelovanje z vsemi deli sveta.

Prav v tem zgodovinskem trenutku, ko se zopet v Evropi in svetu *potrjujejo in še bolj učvrščujejo temelji človeštva postavljeni zlasti z zmago svetovne antifašistične koalicije* (pa tudi z *zmago nad stalinizmom*), nekateri zmedeni sinovi matere Slovenije in Jugoslavije zapuščajo častno mesto, ki bi ga obe morale imeti na taki veselici antifašistične koalicije in antistalinizma, kot je bila zadnja pariška konferenca. Ti zmedeni sinovi nam svetujejo, da gremo v predsobo služinčadi, koder noben drug narod noče biti. To delajo tisti, ki ne morejo ali nočejo vedeti za najbolj elementarno resnico: kakšen je naš iz OF porojen prispevek svetovni antifašistični koaliciji in antistalinizmu in kakšne *konkretne, realne pravice (tudi ekonomske)* nam iz tega izhajajo do vseh naših severnih in zahodnih sosedov, do vseh držav udeleženk v antifašistični koaliciji in do vseh poraženk.

Če bi v sedanjem trajnejšem urejanju evropskega prostora izgubili mesto, ki nam z OF in NOB nedvomno pripada, ga lahko *zgubimo za stoletje ali za vselej*.